

Программа учебной дисциплины

5.1. «Языкознание»

1. Цель освоения дисциплины

Целью освоения дисциплины является теоретическая и практическая подготовка обучающихся (слушателей) в области изучения языкознания и применения полученных навыков в педагогической деятельности.

2. Планируемые результаты освоения дисциплины

№ п/п	Компетенции	Знать	Уметь	Владеть
1.	ПК-1	основные теоретические понятия лингвистики; о сущности языка как универсальной системе, предназначенной для человеческого общения; основополагающую роль языка в формировании и жизнедеятельности человека и социума; особенности использования языка в различных сферах деятельности; терминологию изучаемой дисциплины в процессе базового цикла общения; о многообразии языков мира, о месте родного, русского, а также наиболее распространенных языков мира в генеалогической и	использовать теоретические знания и практические умения и навыки в предметной области при решении профессиональных задач; поставить цели, выбирать пути ее достижения; использовать различные методы и приемы языкознания; воспринимать язык как эволюционирующую систему; осознавать характер связи между особенностями жизни, истории и культуры языкового коллектива и его языком; теоретически осмыслить конкретные языковые явления, с которыми лингвист может встретиться на практике;	навыками культуры мышления; навыками обобщения, анализа, восприятия информации; навыками свободно оперировать лингвистической терминологией; навыками семантико-грамматического анализа языковых реалий родного и русского языков; навыками адекватного использования лексических ресурсов родного и русского языков; навыками анализа языковых денотатов татарского и русского языков; навыками толерантного восприятия социальных и культурных различий, уважительного и бережного отношения к историческому наследию и культурным традициям;

		<p>типологической классификациях; навыки лингвистического анализа конкретного языкового материала; особенности фонетических систем родного и русского языков, орфоэпических норм и основных интонационных конструкций; грамматические конструкции этих языков; особенности лексики родного и русского языка в объеме, необходимом для межкультурной коммуникации на высоком уровне; основные факты, процессы, ключевые события в истории и географии страны изучаемых языков в контексте развития мировой цивилизации; значимые труды ведущих отечественных и зарубежных лингвистов; основные типы словарей; нормы культуры общения</p>	<p>демонстрировать знания явлений, характеризующих систему языка и его функционирование, на примерах русского и родного языков; избегать грубых акцентологических, орфоэпических и интонационных ошибок в потоке речи; использовать в речи лексику различных тематических групп с учетом сферы и целей общения; осуществлять отбор грамматических средств с учетом коммуникативного контекста; определять способы выражения грамматических значений; разграничивать лексемы и грамматические формы слов; выявлять способы и типы синтаксических связей; применять лингвистическую терминологию; самостоятельно работать с лингвистической литературой</p>	<p>навыками работы с лексикографической литературой</p>
2.	ПК-2	<p>основные уровни языка; систему единиц языка; анатомию речевого аппарата и физиологию</p>	<p>осуществлять целенаправленную воспитательную деятельность; описывать артикуляцию звуков родного и русского</p>	<p>навыками фонетической транскрипции; навыками использования словарного состава языка;</p>

		<p>органов речи; классификацию звуков речи; предмет лексикологии; типы слов в языке; равноименность и ее разновидности; этимологию; терминологию; ономастику; фразеологию; грамматику родного и русского языков; грамматические способы языков; грамматические категории; части речи; синтаксические единицы языка; основные закономерности развития языков; этапы и формы развития начертального письма; алфавит, графику, орфографию и орфоэпию родного и русского языков; методы и приёмы изучения и описания языков</p>	<p>языков; давать артикуляционную характеристику гласным и согласным звукам; выявлять компоненты лексического значения слова; определять основные способы словообразования</p>	<p>навыками морфемного и словообразовательного анализа слов, грамматического и синтаксического разбора языковых единиц</p>
3.	ПК-3	<p>основные проблемы современного языкознания; основные направления и школы в лингвистике; лингвистические понятия и термины; функции языка и речи; связь языковедения с другими науками; классификацию языков</p>	<p>формировать развивающую образовательную среду для достижения личностных, предметных и метапредметных результатов обучения средствами преподаваемых учебных предметов; анализировать проблемы взаимосвязи языка и</p>	<p>навыками работы с учебной, научной и справочной литературой; навыками классификации языков; навыками анализа развития языков</p>

			общества; анализировать языковые явления; использовать методы и приемы языкознания	
--	--	--	---	--

3. Содержание дисциплины

№ п/п	Тема	Кол-во часов	Вид	Содержание
1.	Язык как общественное явление	2	Самост. работа	<p><i>Проблемы взаимосвязи языка и общества.</i> Телнең иҗтимагый характеры. Телнең иҗатчысы һәм саклаучысы буларак халык. Гомумхалык теле. Әдәби тел.</p> <p><i>Язык – мышление – речь.</i> Тел һәм фикерләү. <i>Функции языка и речи.</i> Телнең функцияләре (коммуникатив, танып белү, аккумулятив һ.б.)</p> <p>Телнең килеп чыгуы турында теорияләр: 1) биологик; 2) иҗтимагый; 3) дини.</p> <p><i>Язык как знаковая система. Основные уровни языка.</i> “Знак” терминының мәгънәсе. Знакларның төрләре. Знаклар системасы буларак тел.</p> <p><i>Система единиц языка.</i> Система буларак тел.</p> <p>Тел һәм сөйләм. Фердинанд де Соссюр эшчәнлеге.</p> <p>Тел турындагы фән буларак тел белеме (лингвистика).</p> <p>Тел белеменең тармаклары (фонетика, лексикология, грамматика һ.б.).</p> <p>Тел белеменең башка фәннәр белән бәйләнеше. <i>Язык и культура.</i></p>
2.	Фонетика	1	Лекция	<p>Сөйләм авазлары турында төшенчә. Фонетиканың өйрәнү объекты, максат-бурычлары.</p> <p>Сөйләм авазларын акустик яктан өйрәнү.</p> <p>Сөйләм авазларын биологик аспекттан чыгып өйрәнү. Сөйләм аппараты. Аваз артикуляциясе.</p> <p>Авазларны төркемләү мәсьәләсе. Сузык һәм тартык авазларга характеристика.</p> <p>Сөйләмнең фонетик кисәкләргә бүленеше. Ижек.</p> <p>Басым, аның төрләре. Интонация.</p> <p>Аваз үзгәрешләре. Авазларның</p>

				<p>позицион һәм комбинатор үзгәрешләр. Авазлар чиратлашуы. Фонология. Фонетик законнар турында. Аваз һәм хәрәф мәсьәләсе. Орфография һәм орфоэпия.</p>
3.	Лексикология	1	Практ.	<p>Лексикологиянең тармаклары (ономасиология, семасиология, этимология, фразеология, лексикография, ономастика һ.б.). Сүз. Сүз, предмет һәм төшенчә. Сүзнең лексик мәгънәсе. Лексик мәгънәләрнең төрләр. Сүзлек составының тарихи үзгәрүчәнлеге турында. Фразеология. Фразеологизмнар турында төшенчә. Семасиология. Сүзнең лексик мәгънәсе һәм аның типлары. Күчерелмә мәгънәләр һәм аларның төрләр. Омонимнар, синонимнар һәм антонимнар. Терминнар һәм терминология. Телнең сүзлек составы һәм анда бара торган үзгәрешләр. Искергән сүзләр. Яңа сүзләр. Алынмалар. Калька, аның төрләр. Интернациональ сүзләр. Фразеология. Фразеологизмнар, аларны төркемләү.</p>
4.	Грамматика	1	Практ.	<p>Фән буларак грамматика. Морфема. Грамматик мәгънә. Грамматик мәгънәләрне белдерүче грамматик чаралар. Аналитик һәм синтетик төзелешле телләр. Грамматик категорияләр. Сүз төркемнәре турында төшенчә. Сүзләрне төркемләү принциплары. Сүз төркемнәренә характеристика. Тел белеменең синтаксис тармагы. Синтаксисның өйрәнү объекты, максат-бурычлары. Сүзләр бәйләнеше. Сүзтезмә. Жөмлә. Жөмләнең кисәкләргә бүленеше. Жөмлөләрне төркемләү принциплары. Гади жөмлә. Кушма жөмлә. Текст синтаксисы.</p>
5.	Языки мира и их	1	Лекция	<i>Квалификация языков мира. Языковые</i>

	классификация			<p><i>универсалии.</i> Дөньядагы телләрнең күплелеге һәм төрлелеге. Үле һәм тере телләр.</p> <p>Телләрне төркемләү мәсьәләсе.</p> <p>Телләрнең генеалогик классификациясе.</p> <p>Телләрнең урал-алтай гомумилеге. Урал телләре. Алтай телләре. Төрки телләр. Монгол телләре. Тунгус-маньчжур телләре. Аларның бер уртақ баба телдән үсеп чыккан булулары. Фонетик, лексик, морфологик, синтаксик уртақлыктар.</p> <p>Телләрнең морфологик (структур-типологик) классификациясе. Бу өлкәдә бертуганнар Фридрих Шлегель (1772-1829) һәм Август Вильгельм Шлегельләр (1767-1845) эшчәнлеге.</p> <p>Морфологик классификациянең А. Шлейхер, Г. Штейнталь, Ф.Ф. Фортунатов һәм башкалар тарафыннан тагын да камилләштерелүе.</p> <p>Морфологик классификация буенча телләрне 4 типка бүлү: изоляцияле, агглютинатив, флектив һәм полисинтетик телләр.</p>
6.	Развитие языков История письма Методы изучения лингвистики	2	Самост. работа	<p>Ыруглык, колбиләүчелек, феодализм, капитализм чорында телләрнең үсеше.</p> <p>Телләр үсешендә күзәтелә торган төп процесслар.</p> <p>Икетеллелек мәсьәләсе (билингвизм).</p> <p>Икетеллелекнең төрләре. Икетеллелек һәм күптеллелек.</p> <p>Әйбер “язу”ы. Язуның төп этаптары: 1) пиктографик язу (рәсем язуы); 2) идеографик язу һәм 3) фонетик язу.</p> <p>Борынгы язуларга дешифровка ясау. Ю.В. Кнорозов, Б. Кудрявцев, В. Драчук, Жан-Франсуа Шампольон, В.В. Радлов һәм башка галимнәр эшчәнлеге.</p> <p><i>Методы языкознания.</i> <i>Метод</i> төшенчәсе. Лингвистик методларга характеристика (тасвирлама, чагыштырмалы-тарихи, чагыштыру, структур, стилистик, санау, автоматик анализ методы). Телләрне өйрәнү методикалары (алымнары).</p>

4. Формы аттестации и оценочные материалы

Форма аттестации – зачёт.

Список вопросов к зачёту:

1. Телнең ижтимагый характеры.
2. Сөйләм авазлары.
3. Иран төркеме.
4. Тел һәм фикерләү. Телнең функцияләре.
5. Сөйләм авазларын акустик яссылыкта өйрәнү.
6. Славян төркеме.
7. Телнең килеп чыгуы турында теорияләр.
8. Сөйләм авазларын биологик аспекттан чыгып өйрәнү.
9. Балтыйк төркеме.
10. Знаклар системасы буларак тел.
11. Авазларны төркемләү мәсьәләсе.
12. Герман төркеме.
13. Система буларак тел.
14. Аваз үзгәрешләре.
15. Роман төркеме.
16. Тел һәм сөйләм.
17. Сүзләр бәйләнеше.
18. Кельт төркеме.
19. Әйбер “язу”ы.
20. Сүзтезмә.
21. Семит тармагы.
22. Язуның төп этаплары.
23. Жөмлә.
24. Хәмит тармагы.
25. Борынгы язуларны тикшерү һәм уку.
26. Жөмлә кисәкләре.
27. Тохар төркеме.
28. Ономастика.
29. Жөмлэләрне төркемләү принциплары.

30. Кавказ теллэре (Көнбатыш төркеме).
31. Лингвистик методларга характеристика.
32. Кушма жөмлө.
33. Кавказ теллэре (Вейнах төркеме).
34. Телне өйрәнү методикалары.
35. Текст синтаксисы.
36. Төрки теллэр.
37. Төрле чорларда теллэрнең үсеше.
38. Сүз, предмет һәм төшенчә.
39. Кавказ теллэре (Дагстан төркеме).
40. Семасиология. Сүзнең лексик мәгънәсе һәм аның типлары.
41. Теллэр үсешендә төп процесслар.
42. Кавказ теллэре (Көнъяк (картвель) төркем).
43. Икетеллелек һәм милли теллэрнең үсеше.
44. Күчерелмә мәгънэләр, аларның төрлэре.
45. Кытай-Тибет теллэре.
46. Дөньядагы теллэрнең күплелеге һәм төрлелеге.
47. Терминнар һәм терминология.
48. Палеоазиат теллэре (Чукот төркеме).
49. Үле һәм тере теллэр.
50. Телнең сүзлек составы.
51. Теллэрнең урал-алтай гомумилеге.
52. Этимология.
53. Тел белеменең тармаклары.
54. Монгол, тунгус-маньчжур теллэре.
55. Теллэрне төркемләү.
56. Калька, аның төрлэре.
57. Албан һәм эрмән төркемнэре.
58. Теллэрнең генеалогик классификациясе.
59. Фразеология, лексикология.

60. Һинд төркеме.
61. Грамматик категорияләр.
62. Синтаксис тармагы.
63. Палеоазиат телләре (Себер төркеме).
64. Грамматик мәгънәләрне белдерүче грамматик чаралар.
65. Сузык авазлар.
66. Грек төркеме.
67. Сүз төркемнәре. Сүзләрне төркемләү принциплары.
68. Тартык авазлар.
69. Хетт төркеме.
70. Хәзерге тел гыйлеменә караган тел гаиләләре.

5. Учебно-методическое и информационное обеспечение дисциплины:

Основная литература:

1. Маслов, Ю.С. Введение в языкознание / Ю.С. Маслов. – 4-е изд. – СПб; М.: Академия, 2005.
2. Сафиуллина, Ф.С. Тел гыйлеменә кереш / Ф.С. Сафиуллина. – Казан: Хәтер, 2001.

Дополнительная литература:

1. Сафиуллина, Ф.С. Хәзерге татар әдәби теле: югары һәм урта уку йортлары өчен д-лек / Ф.С. Сафиуллина, М.З. Зәкиев. – 3 нче басма. – Казан: Мәгариф, 2006. – 407 б.

Интернет-ресурсы:

1. Электронная библиотечная система «Юрайт» - Режим доступа: <https://biblio-online.ru/>
2. Электронный каталог библиотеки НГПУ. - Режим доступа: <http://bibl.ngpi.net:81/cgi-bin/zgate.exe?init+test.xml,simple.xsl+rus>
3. Научная электронная библиотека eLIBRARY.RU. - Режим доступа: <https://elibrary.ru>